

*Witold Daniel Olszewski**

DIAGNOZA SYTUACJI DEMOGRAFICZNEJ WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO W LATACH 2005–2012

1. WPROWADZENIE

Współczesne społeczeństwa europejskie charakteryzują się dynamicznymi zmianami w strukturze demograficznej ludności. Zmiany te wpływają na sytuację społeczno-ekonomiczną większości państw świata. Współczynniki dzietności w większości tych państw obniżają się, a społeczeństwa stają się coraz starsze. Starzenie się społeczeństw jest bardzo poważnym problemem, który dotyczy zarówno krajów rozwiniętych jak i rozwijających się.

Problemy demograficzne dotyczące województwo łódzkie należą do największych w kraju i poważnie zagrażają rozwojowi regionu. Diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej, statystyki GUS, raporty, badania oraz wiele opracowań merytorycznych w zakresie demografii województwa łódzkiego nie są optymistyczne. Liczba ludności województwa łódzkiego do roku 2020 będzie systematycznie spadać.

Województwo łódzkie charakteryzuje najgorszy w kraju wskaźnik dotyczący zdrowotności, w tym najwyższy poziom umieralności oraz drugie miejsce w zakresie zachorowalności na choroby cywilizacyjne. Przedstawione zjawiska w największym stopniu dotyczą miasta Łodzi, szczególnie umieralności w wieku 20–60 lat. Dostępne analizy wskazują, że negatywne tendencje demograficzne będą się pogłębiać w przyszłości (Regionalne Centrum Polityki Społecznej 2013: 7-8).

Celem artykułu jest analiza danych o sytuacji demograficznej województwa łódzkiego na mapach województwa w ujęciu powiatów. Wykorzystano przestrzenno-czasową analizę struktury demograficznej województwa łódzkiego z użyciem narzędzi geograficznych, systemów informacyjnych oraz eksploracyjnej analizy danych przestrzennych (Suchecki 2010). W opracowaniu

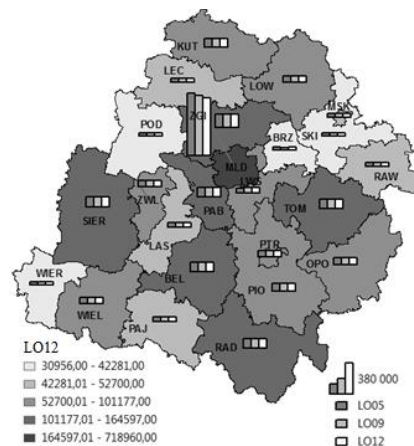
* Uniwersytet Łódzki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Katedra Ekonometrii Przestrzennej.

skoncentrowano się głównie na charakterystyce zmiennych, które w najwyższym stopniu wpływają na pogłębianie się problemu wyludniania, tj. liczbie urodzeń, liczbie osób w wieku poprodukcyjnym oraz poziomie emigracji. Umożliwiło to ocenę skali zjawiska depopulacji województwa łódzkiego. Badanie wykonano na podstawie danych statystycznych dotyczących powiatów, w okresie 2005–2012.

2. DIAGNOZA SYTUACJI DEMOGRAFICZNEJ WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Problemy demograficzne w województwie łódzkim należą do największych w skali kraju i stanowią poważne zagrożenie dla przyszłości tego regionu. Łódzkie charakteryzuje jeden z najintensywniejszych procesów depopulacji o trwałym charakterze.

Województwo łódzkie z liczbą mieszkańców 2 548 861 osób zajmuje 6 miejsce w Polsce. W latach 2005–2012 liczba ludności ogółem spadła o około 2%. Z roku na rok poziom zmiennej spadał średnio o 6 900 osób.

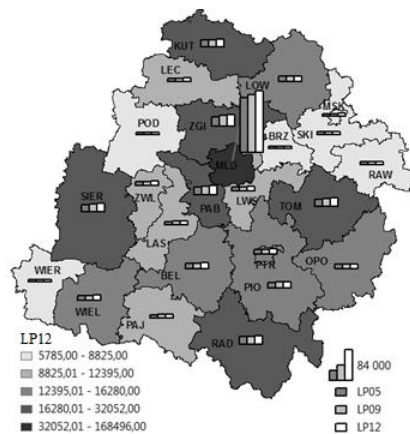
Rysunek 1. Liczba ludności ogółem w powiatach woj. łódzkiego w latach 2005, 2009 i 2012

Powiaty: BEL – bełchatowski, BRZ – brzeziński, KUT – kutnowski, LAS – łaski, LEC – łączycki, LOW – łowicki, LWS – łódzki wschodni, MLD – miasto Łódź, MSK – miasto Skierniewice, OPO – opoczyński, PAB – pabianicki, PAJ – pajęczański, PIO – piotrkowski, POD – poddębicki, PTR – miasto Piotrków Trybunalski, RAW – rawski, SKI – skierniewicki, SIE – sieradzki, RAD – radomszczański, TOM – tomaszowski, WIEL – wieluński, WIER – wieruszowski, ZGI – zgierski, ZWL – zduńskowolski.

Źródło: opracowanie własne w programie ArcMap.

Na Rysunku 1 zaprezentowano liczbę ludności ogółem w powiatach województwa łódzkiego w latach 2005, 2009 i 2012. W piętnastu powiatach odnotowano spadek liczby ludności w badanym okresie, najwyższy w mieście Łodzi (o ok. 4%). Natomiast w 9 powiatach odnotowano wzrost zmiennej, największy w powiecie łódzkim wschodnim (o ok. 7%).

Na Rysunku 2 przedstawiono liczbę ludności w wieku poprodukcyjnym w powiatach województwa łódzkiego w latach 2005, 2009 i 2012. W większości powiatów odnotowano wzrost liczby osób w tym wieku w badanym okresie; największy w mieście Skierniewice (o ok. 23%), mieście Piotrków Trybunalski (o ok. 18%) oraz w powiecie pabianickim (o ok. 18%). Spadek liczby osób w wieku poprodukcyjnym zauważono jedynie w powiecie poddębickim (o ok. 2%).

Rysunek 2. Liczba ludności w wieku poprodukcyjnym w powiatach woj. łódzkiego w latach 2005, 2009 i 2012

Źródło: opracowanie własne w programie ArcMap.

Prognozy dla województwa łódzkiego wskazują, że w najbliższej dekadzie pogłębi się zarówno proces starzenia się ludności, jak i proces feminizacji ludności w podeszłym wieku. Należy spodziewać się również wzrostu liczby osób powyżej 65 roku życia będących w stanie niepełnosprawności (Sejmik Województwa Łódzkiego 2006: 13-24). Nasilać się będzie zjawisko podwójnego starzenia się ludności, które przejawiać się będzie szybkim zwiększaniem się udziału osób najstarszych w populacji ludności w wieku poprodukcyjnym. Starzenie się ludności regionu, szczególnie miasta Łodzi, w nadchodzących dekadach będzie związane z przyrostem najbardziej kosztownej opieki nad osobami starszymi, tj. opieką instytucjonalną. Ważnym celem polityki ochrony zdrowia musi być ukierunkowanie się właśnie na te grupy wiekowe.

Niekorzystna sytuacja demograficzna pogłębiona będzie również wpływem tzw. czynnika kohortowego (dochodzenie powojennego wyżu demograficznego

do wieku emerytalnego, a jednocześnie wchodzenie na rynek pracy nielicznych generacji urodzonych w latach '90), który spowoduje, że zasoby pracy w województwie łódzkim będą niższe w 2020 r. o 11,6% w porównaniu do 2011 r. i będzie to większy spadek niż spadek liczby ludności regionu. Do roku 2020 będzie następowało prawdopodobnie stopniowe przesuwanie się aktywności gospodarczej i miejsc pracy, ze słabiej rozwiniętych obszarów województwa do Łodzi i jego obszaru metropolitalnego.

Korzystnie w województwie łódzkim wygląda sytuacja zurbanizowania. Udział ludności miejskiej wyniósł w 2010 roku 64,18%. Urbanizacja ta jest jednak bardzo nierównomierna i koncentruje się przede wszystkim w centralnej części województwa, na obszarze Łódzkiego Obszaru Aglomeracyjnego.

Poziom zdrowotności społeczeństwa w województwie łódzkim charakteryzują jedne z najgorszych wskaźników w całym kraju, co jest skutkiem m.in.: niekorzystnej sytuacji demograficznej. Do negatywnych czynników w zakresie stanu zdrowia należą (Regionalne Centrum Polityki Społecznej 2013: 21-26):

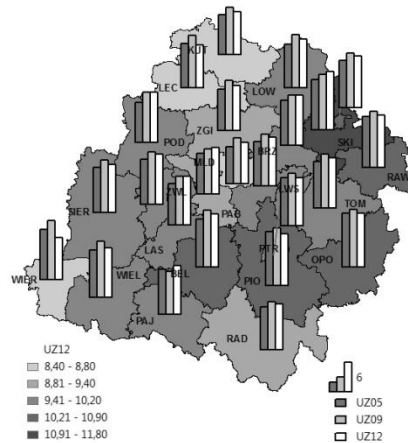
- najkrótsze w kraju przeciętne trwanie życia kobiet i mężczyzn – odpowiednio 79,4 lat i 70,1 lat – będące odzwierciedleniem najwyższego poziomu umieralności;
- drugie miejsce w kraju z powodu chorób cywilizacyjnych (choroby układu krążenia, nowotwory – odpowiednio 5,6/1 000 ludności, 2,7/1 000 ludności);
- zły styl życia mieszkańców i niska świadomość prozdrowotna;
- najwyższy w kraju wskaźnik zachorowalności na gruźlicę (3,2/10 tys. ludności).

Łódź to jedyne polskie miasto wojewódzkie, w którym mieszkańcy żyją średnio krócej niż ogół ludności województwa i kraju. Takie wyniki to skutek czynników wymienionych powyżej, szczególnie złego trybu życia i niskiej świadomości zdrowotnej.

Ważnym problemem jest niska liczba urodzeń i niska skłonność do posiadania potomstwa, zwłaszcza w stolicy województwa. W roku 2005 współczynnik dzietności dla miasta Łodzi wyniósł 1,02, w 2008 – 1,15, w 2009 – 1,22. W tym samym czasie całe województwo odnotowało wzrost współczynnika z wartości 1,21 do 1,34, natomiast w miastach województwa współczynnik ten osiągnął wartości od 1,11 do 1,27. Według definicji, współczynnik dzietności to liczba urodzonych dzieci przypadająca na kobietę w wieku rozrodczym (15–49 lat). W ostatnich latach objętych analizą (2010–2012) wskaźnik ten osiągał wartości 1,2–1,3, podczas gdy prosta zastępowalność pokoleń wymaga urodzenia przez każdą kobietę przynajmniej dwójki dzieci (Sejmik Województwa Łódzkiego 2006).

Na Rysunku 3 zaprezentowano wskaźnik urodzeń żywych na 1 tys. mieszkańców w powiatach województwa łódzkiego w latach 2005, 2009 i 2012. Na mapie wyraźnie widać, że najniższym poziomem wskaźnika

w całym okresie badawczym charakteryzowało się miasto Łódź oraz powiat kutnowski, zaś najwyższym powiat opoczyński. Wskaźnik urodzeń żywych na 1 tys. ludności w województwie łódzkim najwyższy poziom osiągnął w 2007 roku 10,2. Jego wartość średnia w badanym okresie wynosiła 9,5.

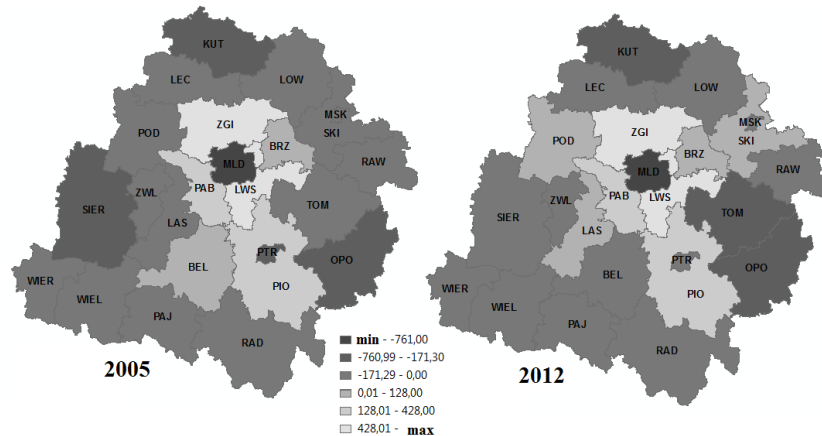
Rysunek 3. Urodzenia żywe na 1 tys. ludności w powiatach woj. łódzkiego w latach 2005, 2009 i 2012

Źródło: opracowanie własne w programie ArcMap.

Niska dzietność to nie jedyna przyczyna małej liczby urodzeń. Drugą ważną przyczyną są zaszłości związane z niską liczbą urodzeń sprzed lat i małą atrakcyjnością osiedleńczą. Kolejnym problemem jest strukturalne niedopasowanie sieci żłobków i przedszkoli do lokalnych potrzeb, zwłaszcza dotyczy to obszarów wiejskich oraz mała liczba dzieci uczęszczających do przedszkoli na tych obszarach. Pozytywnym zjawiskiem jest niższa niż przeciętnie w Polsce umieralność niemowląt w przeliczeniu na 1 000 urodzeń żywych, wynosi ona 4,0.

Kolejnym czynnikiem wpływającym na sytuację demograficzną województwa łódzkiego są migracje, które w zasadniczy sposób wpływają na liczbę i strukturę ludności. Od wielu lat województwo łódzkie jest regionem odznaczającym się ujemnym saldem migracji, zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych, czyli dokonywanych na terenie kraju i tych związanych z przekroczeniem jego granicy. Najniższe saldo migracji w województwie łódzkim ogółem odnotowano w 2011 r. (-1 844 osoby), zaś najwyższe w 2008 r. (-1 343 osoby). Rysunek 4 przedstawia saldo migracji w powiatach województwa w latach 2005 i 2012. Na mapach wyraźnie widać, że w 2005 r. dodatnie saldo migracji odnotowano w 6 powiatach, najwyższe w zgierskim (725 osób) oraz łódzkim wschodnim (574 osoby). W 2012 roku dodatnie wartości zmiennej wystąpiły w ośmiu powiatach, najwyższe podobnie w łódzkim wschodnim (728 osób) oraz zgierskim (575 osób). Najniższe saldo

migracji w całym badanym okresie odnotowywano w mieście Łódź (średnio około -1 500 osób).

Rysunek 4. Saldo migracji w powiatach woj. łódzkiego w latach 2005, 2009 i 2012

Źródło: opracowanie własne w programie ArcMap.

3. PROGNOZY DEMOGRAFICZNE WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Analiza prognoz demograficznych na lata 2013–2014/2015 pokazuje, iż negatywne tendencje demograficzne występujące dotychczas w województwie łódzkim będą się utrzymywały w przyszłości. Pogłębienie nastąpi w następujących obszarach (Urząd Statystyczny w Łodzi 2005):

1. Zmniejszania się liczby ludności województwa. Szacuje się, iż w latach 2010–2014 ubędzie około 49 000 ludzi (od 2,534 mln w 2010 roku do 2,496 mln w 2013 roku i 2,485 mln w 2014 roku). Oznacza to, że każdego roku liczba ludności zmniejszać się będzie średnio o 12 000 osób. Województwo łódzkie znajduje się na drugim miejscu w kraju zaraz po województwie śląskim pod względem najwyższych bezwzględnych spadków liczby ludności.
2. Zmniejszania się potencjalnych zasobów pracy. Liczba ludności w wieku produkcyjnym spadła z 1,797 mln w 2010 roku do 1,737 mln w 2013 r. oraz do 1,717 mln w 2014 roku. Wynika z tego, że w latach 2010–2014 z tej grupy ubyło około 80 000 ludności. Daje to obniżenie o 20 000 osób rocznie.
3. Starzenia się ludności województwa przy jednoczesnym spadku liczby ludzi młodych. W latach 2010–2014 prognozuje się spadek w grupie wiekowej 0–14 lat o 2 000 osób (z 351 tys. w 2010 roku do 349 tys. w 2014 roku),

natomiast liczebność grupy wiekowej powyżej 65 roku życia w tym samym okresie wzrosła o 41 000 osób. W rzeczywistości nieprzewidywany w prognozie kryzys ekonomiczny – przekładający się na najniższą od oczekiwanej liczbę urodzeń – może pogłębić ten spadek. Wskazane negatywne zjawisko będzie powodować skutki ekonomiczne w postaci: niższych wpływów podatkowych, zmian w strukturze popytu, spadku dochodów województwa, zwiększonych kosztów związanych z opieką osób starszych i pomocą społeczną oraz wzrostu zapotrzebowania na usługi medyczo-opiekuńcze.

4. Utrzymywanie się niskiej dzietności, a tym samym niskiej liczby urodzeń. W długiej perspektywie grozi to wpadnięciem w pułapkę strukturalną lub nawet w tzw. pułapkę niskiej dzietności. Utrzymywanie się w długim okresie wymuszonej czynnikiem ekonomicznym dzietności na bardzo niskim poziomie doprowadzić może do pojawienia się w społecznej świadomości nowego ideału życia rodzinnego – rodziny bezdzietnej bądź z jednym potomkiem. W miastach województwa łódzkiego współczynnik dzietności w 2010 roku wynosił 1,23, natomiast na terenach wiejskich 1,486. Współczynnik ten jest niższy o 0,05 niż średnia dla miast Polski i wyższy o 0,01 dla terenów wiejskich. Wartości te plasują łódzkie na szóstym miejscu w kraju pod względem najniższego współczynnika. Według prognoz na 2015 rok dzietność w województwie ulegnie nieznacznej poprawie, zarówno na terenach wiejskich, jak i miejskich i osiągnie odpowiednio wartości 1,5 oraz 1,31. Pozycja łódzkiego na tle innych województw nie ulegnie zmianie.

5. Utrzymywanie się wysokiego poziomu umieralności. Szczególnie wysoka umieralność występuje w grupie osób w wieku 20–50 lat, wynika ona przede wszystkim z czynnika behawioralnego. Powyższa sytuacja w połączeniu z niską liczbą urodzeń powoduje, że województwo łódzkie ma najniższy przyrost naturalny w kraju. W 2010 roku wynosił on -56 957, a na 2015 rok prognozuje się wartość -8 203. Oznacza to, że każdego roku ujemny przyrost naturalny powiększa się o kolejne 500 osób.

6. Utrzymywanie się ujemnego salda migracji wewnętrznych i zagranicznych. Saldo migracji wewnętrznych w 2010 roku wyniosło -1 757 osób. Prognozuje się, że w 2015 roku nastąpi niewielki wzrost owego ujemnego salda, które wyniesie -1 897 osób. Podobnie sytuacja wygląda dla migracji zagranicznych. W 2010 roku saldo wyniosło -23 osoby, a na rok 2015 prognozuje się wartość -372 osoby. Saldo migracji ogółem w 2010 roku wyniosło -1 780 osób, a na rok 2015 prognozuje się wartość -2 269 osób.

7. Szybka depopulacja stolicy województwa nierekompensowana wzrostem liczby ludności zamieszkującej miasta w obszarze metropolitalnym. Liczba ludności w Łodzi w 2010 roku wynosiła 738 794 osób, a na rok 2015 prognozuje się, że obniży się ona do poziomu 707 984 osób. Daje to spadek mieszkańców stolicy województwa w ciągu 4 lat o 30 810 osób, co spowoduje wyludnianie się Łodzi rocznie o około 7 500 osób.

8. Niska atrakcyjność osiedleńcza stolicy województwa, nieprzyciągająca ludności spoza województwa, ale też niewystarczająca, aby utrzymać młodzież z regionu, chętną do podjęcie studiów.

4. ZAKOŃCZENIE

Województwo łódzkie charakteryzuje się intensywnym procesem depopulacji miast, systematycznie zmniejszającą się liczbą ludności, ujemnym przyrostem naturalnym, niekorzystną strukturą wieku mieszkańców, najsilniejszą w kraju dysproporcją według płci (110 kobiet przypada na 100 mężczyzn) oraz ujemnym saldem migracji.

Zachodzące stale zmiany społeczno-gospodarcze i demograficzne w regionie łódzkim wymagają konieczności ciągłego podejmowania decyzji strategicznych przez różne podmioty województwa łódzkiego. Zarządzając starzejącym się społeczeństwem, władze regionalne muszą zdawać sobie sprawę, że zjawisko starzenia się populacji wpływa negatywnie na wzrost produktu krajowego brutto, ponieważ zwiększa współczynnik obciążenia ekonomicznego oraz koszty związane z opieką zdrowotną, emeryturami i opieką dla osób starszych. Potrzebna jest szczegółowa realizacja systemowej i zrównoważonej polityki, która dotyczy problemu zmian demograficznych województwa łódzkiego na wszystkich szczeblach administracji publicznej: krajowym, regionalnym i lokalnym. Umożliwi to wdrożenie odpowiednich działań, które zabezpieczą potrzeby społeczeństwa i zareaguje na problem depopulacji, starzenia się czy migracji (Stawasz, Głodek, Stos, Wojtas 2004). Niezbędne jest podjęcie odpowiednich działań w oparciu o analizy różnych scenariuszy wydarzeń. Działaniom tym powinny zawsze towarzyszyć analizy kosztów i korzyści, które potwierdzą, który sposób wdrożenia konkretnych rozwiązań jest najbardziej racjonalny i w konsekwencji najlepszy.

BIBLIOGRAFIA

- O'Sullivan D., Unwin D. J. (2010), *Geographic information analysis*, 2nd edition, Wiley, Kanada.
- Regionalne Centrum Polityki Społecznej (2013), *Plan przeciwdziałania depopulacji w województwie łódzkim*, Łódź.
- Sejmik Województwa Łódzkiego (2006), *Program Wojewódzki – Strategia Polityki Zdrowotnej Województwa Łódzkiego na lata 2006–2013*, Łódź.
- Sejmik Województwa Łódzkiego (2006), *Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007–2020*, Łódź.

- Stawasz E., Głodek P., Stos D., Wojtas J. (2004), *Regionalna Strategia Innowacyjności Województwa Łódzkiego. Analiza potrzeb innowacyjnych przedsiębiorstw z sektora MSP w województwie łódzkim*, Łódź.
- Suhecki B. (2010), *Ekonometria przestrzenna. Metody i modele analizy danych przestrzennych*, C.H. Beck.
- Urząd Statystyczny w Łodzi (2005), *Perspektywy demograficzne województwa łódzkiego do 2030 roku*, Łódź.

ABSTRAKT

Zgodnie z diagnozą sytuacji społeczno-gospodarczej przedstawioną w ramach aktualizacji „Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020” województwo łódzkie podlega najsilniejszym w kraju procesom depopulacji.

Celem artykułu jest przestrzenno-czasowa analiza struktury demograficznej województwa łódzkiego z wykorzystaniem narzędzi geograficznych systemów informacyjnych oraz eksploracyjnej analizy danych przestrzennych. W opracowaniu głównie skoncentrowano się na charakterystyce zmiennych, które w najwyższym stopniu wpływają na pogłębianie się problemu wyludniania, tj. liczba urodzeń, liczba osób w wieku poprodukcyjnym oraz poziom emigracji. Badanie wykonano na podstawie danych statystycznych dotyczących powiatów, w okresie 2005–2012.

DEMOGRAPHIC DIAGNOSIS OF LODZ REGION IN 2005–2012

ABSTRACT

According to the diagnosis of the socio-economic situation shown in an update of “*Lodz Regional Development Strategy 2020*”, Lodz Province is subjected to the strongest depopulation processes in the country.

The purpose of this article is spatial-temporal analysis of the demographic structure of the Lodz region using geographic information systems tools and spatial exploratory data analysis. The study mainly focuses on the characteristics of the variables that have the highest influence on the deepening problem of depopulation, i.e.: the number of births, the number of people in retirement age and the level of emigration. The research was performed on the basis of statistical data of the counties, in the period 2005–2012.